

Р Е Ц Е Н З И Я

за защита на дисертационен труд „ПРОИЗВОДСТВО ПО КОЛЕКТИВНИ ИСКОВЕ“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ от ДЕЛЯН РУМЕНОВ ДЖУРОВ – редовен докторант към Катедрата по гражданскоправни науки към Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

от

**проф. д-р Силви Василев Чернев,
професор по гражданско-процесуално право в ЦЮН на Бургаски
свободен университет и ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски**

УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА НАУЧНОТО ЖУРИ,

Настоящата рецензия е изготвена с оглед защитата на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.6. „Право” (Граждански процес) от Делян Руменов Джуров – редовен докторант към катедра Гражданскоправни науки при Юридическия Факултет на СУ «Св. Климент Охридски», отчислен с право на защита със заповед РД 20-747/01.04.24 г.

Процедурата е започната на основание съответните текстове от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (ППЗРАДРБ) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ (ПУРПНСЗАД в СУ „Св. Климент Охридски”), приет с решение на Академичния съвет на 31 октомври 2018 г., изменен и допълнен неколkokратно – последно с решение на АС с протокол от 30.10.2024 г.

Представените документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и ПУРПНСЗАД в СУ „Св. Климент Охридски.

Процедурата е коректно спазена.

I. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРЕДСТАВЕНИЯ ТРУД

1. Обща характеристика

Представеният научен труд „Производство по колективни искове“ в обем на 413 страници е посветен на напълно нов институт на гражданскопроцесуалното право (въведен с новия ГПК през 2008 г.)¹. Този институт значително се различава от възприетото с предходните и съществуващата уредби парадигмено отношение към субектите на процеса, предмета на делото и др., включително изцяло към същността на съдебната дейност. Именно посочените характеристики пораждат множество сложни въпроси, на които не съществуват отговори, или, отговорите не могат да се извлекат от съществуващите български гражданскопроцесуална теория и съдебна практика. Същевременно следва да се държи сметка, че в значителна част от 20 век този институт в световен мащаб е възприеман като едно от най-мощните средства за защита на интереса на „малкия човек“, който често е в невъзможност да се защитава срещу огромната и смазваща машина (включително от високо платени и компетентни правни съветници) на големия капитал.

Посягането към тази тема от докторант само по себе си заслужава висока оценка. Това се отнася и до менторите на докторанта – научния ръководител и другите колеги, които са взели участие при вземането на това смело решение. В продължение би следвало да се каже, че разработки на проблематиката съществуват в доста ограничен обем, а съдебната практика демонстрира голяма доза дезориентация.

¹ Откъслечни и несистематизирани уредби съществуват в партикуларни материи и преди 2008 г.

1.1. Работата започва със съвсем кратък увод (стр. 6 -7), в който авторът представя института и визията си относно подхода към разглеждане на проблематиката му в рамките на дисертационния труд.

1.2. Първа глава е озаглавена „Обща характеристика“ (стр. 8 – 91).

1.2.1. Изложението започва с подробен, богато основан на литературни източници исторически и сравнително-правен преглед на уредбите в държавите, спадащи към англо-американската правна система (пар. 1). По-нататък се обсъждат концепцията, реалностите и възраженията относно груповите иски при държавите, спадащи към континенталната правна система, в частност в правото на няколко държави. а така също и в правото на ЕС (пар. 2).

1.2.2. Третият параграф е посветен на заченките на уредба и нейното развитие в българското право преди приемането на ГПК (2007 г., в сила от 2008 г.). Обсъдени са разпоредби на ЗУКТС, КТ, ЗЗДиск.²; по отменения Закон за защита на потребителите и за правилата за търговия, а така също и по действащия ЗЗП. Следва кратка характеристика на разработването и приемането на уредбата по действащия ГПК и обзор на проект за Закон за представителните иски за защита на колективните интереси на потребителите.

1.2.3. Параграф Четвърти и посветен на понятието за колективен иск и за видовете колективни иски (стр. 70 – 91).

Изложението започва с терминологични уточнения и опит за очертаване характеристиката на понятието колективен иск, включително и на неговия обхват според уредбата, съдържаща се в ГПК. Разгледани са съществуващите схващания, а така също и утвърдилото се в съдебната практика разбиране. Докторантът излага

² Използвам съкращенията по начина, по който те са посочени от докторанта.

свое становище по въпроса. Разглеждат се в подробности искове по специални закони (ЗЗП, ЗЗК, ТЗ и др.), които препращат към производството, уредено в ГПК и се прави критичен анализ на съответните правила. След обсъждане на съществуващата уредба авторът насочва вниманието си към Директива 2020/1828 и съответния опит за транспониране посредством проекта на Закон за представителните искове за защита на колективните интереси на потребителите. Авторът изразява становище, че за постигане целите на транспонирането не е необходимо създаването на паралелна уредба на съществуващата по ГПК, а само на отделни норми.

Последната част на тази глава е посветена видовете колективни искове, подразделени съобразно различни критерии – вида на търсената и евентуално оказвана защита, вида на засегнатия интерес и т.н.

1.3. Глава Втора е озаглавена „Предмет. Страни. Допустимост (стр. 92 – 207).

1.3.1. В Първия параграф на тази глава се обсъждат предметът, страните и изискванията, предпоставящи допустимостта на този вид искове.

За да очертае предмета на колективния иск докторантът разглежда основанието и петитума. При анализ на основанието авторът насочва вниманието си върху твърдяното нарушение и се спира последователно на неговите специфики при непозволено увреждане (като по специално се спира върху основни съставни части на неговия фактически състав – деяние, противоправност и вина); в случаите при които искът се разглежда по реда на АПК, а така също и в случаите на нарушение при договорни отношения.

Втората част на този параграф е посветена на петитума, при което се върши класификация на видове колективни иски от гледна точка на вида на търсената защита.

За да се очертае пълно характеристиката на предмета на колективния иск на автора се налага да излезе от тясното очертаване на основанието и петитума като формиращи предмета на колективния и иск и да анализира специфичното само за този вид иски понятие „колективен интерес“, формите на възможно засягане на такъв интерес и значението му за характеристиката на разглежданото правно явление. (Следва да се посочи, че авторът не достига изрично до разширено понятие за предмет на делото, а остава само до спорното право – основание и петитум - като такъв предмет. Очертавайки значението на засегнатия интерес, той изрично заявява, че интересът не е тъждествен на спорното материално право – стр. 147).

1.3.2. Вторият параграф е посветен на сложния въпрос за характеристиките на страните в процес, в който се разглежда колективен иск.

Тази част от изложението е от особена важност, тъй като понятието страна води не до индивидуално определени субекти (класическо и задължително положение в парадигмата на съществуващия граждански процес), а до групов субект, при което отделните субекти, съставляващи групата не са индивидуално определени, а само *определяеми* по съвкупност от признаци (така се определя персоналният състав на класа, колектива).³ В определени случаи т.нар. субектна съвкупност (съставът на груповия субект) може да има характеристиката на „плаваща“. В изложението авторът

³ На английски колективните иски се обозначават като „class actions“, като class означава група, образувана по определени признаци (което няма нищо общо с политическия смисъл, който се влага в понятието).

разглежда различни становища и като че ли отрича качеството на съвкупен субект на класа, различен от отделните субекти, включени в съответната субектна съвкупност. Прави се опит за разграничаване на същинския (същинските) субекти от евентуалните представители на класа. За изясняването на същността на процесуалния субект авторът не се позовава на възможността на някои от субектите, отговарящи на характеристиките на класа, изрично да се изключват от кръга на тези, които ще бъдат обвързани от последиците на делото.

Последователно се разглеждат се характеристиките на групите лица, чийто колективен интерес може да обоснове възможността за предявяване на колективен иск, включително такива, които твърдят, че са непосредствено засегнати, а така също и лица, които претендират, че техният колективен интерес е засегнат или застрашен. Място е отделено и на други лица, легитимирани според автора (КЗП, организации на граждани).

В края на параграфа се разглежда легитимацията на ответника по такъв иск.

1.3.3. Последният (Трети) параграф е посветен на проблематиката на допустимостта на колективния иск. Обсъдени са както общите, така и специфичните условия, обуславящи допустимостта на колективен иск, а така също и съдебната дейност във връзка с проверката за наличието на тези условия.

1.4. Глава Трета е озаглавена: „Особености в процедурата“ (стр. 208 – 298).

1.4.1. Първият параграф е посветен на подготовката на делото. На първо място (след проверката на допустимостта на иска и редовността на исковата молба) е обсъдена необходимостта от проверка относно възможността на лицата, предявили иска, за успешно провеждане на

производството и за тяхната добросъвестност, което може да стане и в открито съдебно заседание – чл. 381 ГПК.

След това се разглежда откритото съдебно заседание (вече задължително за провеждане) за определяне характеристиките на класа (колектива) и начините за разгласяване на производството.

1.4.2. Отделен параграф (Втори) е посветен на различните възможни варианти на поведение на легитимирани лица, които не са предявили иска и на възможността за тяхно включване изрично или мълчаливо. В последния случай възниква особено важният въпрос за възможността за изключване от състава на колектива (класа) - (“opt out”) на лица, които изрично заявяват това (а така също и условията, при които това може да се случи).

Параграфът завършва с обсъждане на възприетия от действащия ГПК модел на уредба по тези въпроси. Авторът стига до констатация, че възприетият модел може по-скоро да се характеризира като opt-out, макар че има особености, които се отклоняват от чистия вариант на този модел. Посочва се и разпоредбата, според която поискалите да бъдат изключени от колектива лица не са обвързани от СПН, но могат да се ползват от нея.

1.4.3. Третият параграф е посветен на особеностите на самата процедура (което всъщност се очаква от заглавието на работата).

Авторът разглежда особеностите при типично развитие на производството (при достигане на постановено решение), а така също и на особености при отклонение от типичното развитие на това производство. Централно място при последните заема проблематиката на евентуално постиганото споразумение. Тази проблематика е сложна и поставя компетентния съд в доста по-отговорна позиция от това да прецени дали една съдебна спогодба не противоречи на императивна уредба на закона или на добрите нрави. Разглежда се и спецификата на

други отклонения (или изобщо възможността за тяхното прилагане в случая) – оттегляне на иск, отказ от иска, изменение на иска.

1.4.4. Изложението в последния параграф засяга проблематиката на възможността за допускане и налагане на мерки за защита на увредения интерес (както привременни, така и в периода след постановяването на решението) – в подробности се обсъждат предпоставките и характеристиките и режима на контрол върху акта, с който това се извършва (чл. 385, ал. 2 и 3).

1.5. В последната (Четвърта) глава авторът се обръща към изследване на решението по колективни иски и неговите последици. – главата е озаглавена: „Решение. Последици на съдебното решение“.

1.5.1. Най-напред се разглежда постановяването на съответното решение и неговите възможни видове.

1.5.2. По-нататък изложението последователно се спира в значителни детайли на особеностите на трите основни последици на съдебното решение – сила на пресъдено нещо (обективните и субективни нейни предели), изпълнителна сила и преобразуващо действие. В раздела, посветен на изпълнителната сила, авторът разглежда посочените по-горе мерки за защита на увредения интерес, а така също на съдбата на последиците на решението в период след постановяването му - разпореждане с обезщетението (когато има такова) и най-сетне – ролята на т. нар. „общо събрание и комитет на увредените лица“. Следва да се държи сметка, че в този период се наблюдават непривични надзорни правомощия на съда.

1.5.3. В други два параграфа авторът се занимава със зачитането на силата на пресъдено нещо и разноските по делата, образувани по колективни иски.

1.5.4. Последната част на тази глава е посветена на проблематиката, свързана с обжалване и отмяна на влезли в сила решения по колективни искове.

2. Положителни характеристики на представения труд

2.1. Обсъжданият труд представлява първо по рода си монографично изследване на един нов институт на процесуалното право (въведен с приемането на ГПК през 2008 г., ако не се броят няколко откъслечни разпоредби, предхождащи посочената уредба). В правната ни литература съществуват малък брой нарочни изследвания на проблематиката около този институт (и то в ограничен обем), а така също и разработки в някои учебници.

2.2. От друга страна следва да се държи сметка, че приетата правна уредба въвежда явление, чийто основни характеристики – предмет на делото, субект, съдържание на защитата, особености на правните последици и др., рязко се различават от общоутвърдените ни представи за исков процес и за същността на съдебната дейност. Въвеждането на уредба на колективните искове от нашето законодателство не е въпрос на нормотворчески каприз или опит да се влезе в крак с модна тенденция. То отговаря на голяма по обем обществена необходимост, на която съществуващата преди този момент уредба не дава адекватен отговор.

Всичко това придава на обсъждания труд особено висока степен на полезност от всяка гледна точка – за развитието на правната теория, за обслужването на съдебната практика, а така също и за пораждането на сериозна дискусия относно проблемите, пораждащи съмнения или спорове.

Отново се налага да подчертая - за да може да се отдаде дължимо високата оценка на дисертационния труд следва непременно да се наблегне върху високата степен на различие на всички елементи на

обсъжданата уредба от традиционно установените им аналози в обикновения исков процес.

2.3. Както отбелязах, висока оценка заслужава насочването към тази тема – както за менторите, спомогнали за избора, така и за докторанта, съгласил се да се наеме с работа по тази изключително трудна и сложна тема.

2.4. Още по-радостно е, че резултатът е в максимално висока степен успешен. Изправени сме пред всеобхватна и задълбочена разработка на темата, разкриваща значителен обем от знания и то не само в областта на гражданскопроцесуалното право. Разкриват се високата обща и езикова култура на докторанта и неговата способност за сериозен и критичен анализ на становища в литературата и съдебната практика.

2.3. Силно впечатляващи са общо обемът на работата (по една почти неразработвана в нашата литература проблематика), използваният научен апарат (106 заглавия на български език и 76 на чужд език), а така също в случая и многобройността и съдържанието на бележките под линия. Напълно приемлива е избраната структура на дисертационния труд – тя дава възможност за разработка в детайли, като същевременно спомага за избягване на ненужни повторения.

Докторантът свободно борава с източници от множество различни страни, принадлежащи към различни правни системи, отразяващи различни традиции, възгледи и др., в т.ч. източници на европейското право.

2.4. За нуждите на анализа на съответните места е използвана наличната съдебна практика на българските съдилища, а така също и на редица съдилища в други държави.

2.5. Както при обсъждането на теоретични становища, така и при обсъждането на съдебна практика, докторантът във всеки отделен

случай заявява своя лична позиция, при това основавайки се на сериозни аргументи.

2.6. Приноси с научно и научно-практическо значение:

2.6.1. Въпросът за очертаване на приносните моменти поражда сериозно затруднение в настоящия случай. Това е така, защото цялата работа от една страна, и всички отделни изводи и становища на автора представляват значителен принос – както за развитието на правната наука, за практиката по прилагането на уредбата на колективните иски, а така също и за евентуалното развитие на правната уредба.

В светлината на казаното ще посоча само някои приноси моменти от особена важност, като отново подчертавам, цялостното изложение представлява сериозен принос – научен и научно-практически.

2.6.2. За информираността на практикуващите правната професия (а и не само за тях) направените исторически и сравнителноправен преглед представляват значителна ценност.

2.6.3. Приносен момент от особена важност е изследването на възможностите за предявяване на колективни иски, в случаите, при които по реда на ЗАП се присъждат обезщетения за вреди, а така също и в случаите на вреди, произтекли от нарушение на договорни задължения.

2.6.4. Приносен характер има изследването на проблематиката на разгласяването на колективния иск.

2.6.5. От значение е третирането на въпроса за същността и отграничаването на привременните и окончателните мерки, постановявани с решението.

2.6.6. Изследването дава отговор на множество въпроси, свързани с особености на предмета, субектите на производството; отклоненията от типичното развитие на процеса; за последиците на решението и за

възможностите за атакуването му – чрез въззивно и касационно обжалване, посредством евентуалната му отмяна.

2.6.7. От особено значение е разработката в частта за съдебните разноси и най-вече в частта за определяне на държавната такса по колективни иски. Липсата на специална и съобразена с особеностите на този вид иски уредба на таксите представлява сериозен недостатък.⁴

2.6.8. Изследването като цяло представлява предизвикателство пред законодателната уредба, теоретичните разработки и съдебната практика. Именно в тази светлина следва да бъдат оценени множеството препоръки:

Сред тези би следвало да се открият:

2.6.8.1. Препоръката на нормативно ниво да се изясни същността на субекта на производството. Друг е въпросът дали предлаганото от докторанта разрешение е най-удачно. Във всеки случай уредбата се нуждае от прецизиране.

2.6.8.2. Приемливо е предложението за предоставянето на съда на служебни правомощия да определя критериите за обособяване на класа на увредените от нарушението лица.

2.6.8.3. Във връзка с казаното относно определянето на държавната такса по колективни иски напълно приемливо е направеното предложение за въвеждане на проста такса.

⁴ Не може да се отмени с мълчание факта на високата степен на неприемливост на определяне на съдебните (а и нотариалните такси) по действащото право по граждански дела. По административни дела (които в редица случаи се водят относно огромни по размер материални интереси) таксите са символични, докато по граждански дела в редица случаи са непосилни. В преобладаващия брой цивилизовани страни таксите по граждански дела са символични или са ограничени с таван, независимо от размера на материалния интерес. Абсурдно е при колективен иск да се търси общия материален интерес, за да се определи държавната такса.

2.6.8.4. Разумно е предложението допустимостта на колективните искиове да не бъде обвързвана от уредбата по чл. 280 ГПК.⁵

Отново искам да подчертая, че изброеното далеч не изчерпва приносните моменти, включително предложенията за усъвършенстване на съществуващата уредба.

3. Някои препоръки към работата

В зависимост от гледната точка на рецензента към всяка работа биха могли да се отправят критики и препоръки.

В случая крайният забележително висок положителен резултат прави даването на препоръки не особено удачно.

От моя гледна точка бих препоръчал при евентуална преработка с оглед публикуване на дисертационния труд авторът да се държи колкото може по-далеч от общоутвърдените положения относно субект, обект, предмет на производството; от институти като неприсъствено решение и т.н. Явлението е до такава степен различно, че следването на общоутвърдени изходни позиции може да стане пречка за адекватното му осветляване.

4. Други обстоятелства

4.1. Видно от представената професионална автобиография Делян Руменов Джуров е адвокат от почти шест години; в течение на три години хоноруван преподавател по граждански процес в СУ „Св. Климент Охридски“ и др. Преминал е специализация и обучение в авторитетни международни институции.

4.2. Докторантът има шест публикации, пряко свързани с темата на дисертационния труд, и още две - по други проблеми на процесуалното право. С това изискванията на закона са изпълнени.

⁵ Всъщност съществуващата уредба е резултат на редица допълнителни изменения, при което колективните искиове не са взети пред вид. Първоначалният смисъл е именно неограничаването на допустимостта на касационно обжалване спрямо колективните искиове.

Самите статии разкриват високо ниво, подобно на това, характерно за обсъдения дисертационен труд.

4.3. Сложността на темата и липсата на разработки по нея изключват всякакви съмнения за плагиатство.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изложеното води до извод, че представеният дисертационен труд отговаря на всички изисквания на ЗРАСРБ, на Правилника за прилагането на този закон и на специалните изисквания на ПУРПНСЗАД в СУ „Св. Климент Охридски”.

Дисертационният труд като цяло представлява значителен научен и научно-приложен принос, по подобен начин могат да се характеризират и резултатите от всеки един отделен елемент на научното изследване. Работата несъмнено демонстрира, че Делян Руменов Джуров притежава задълбочени теоретични знания в гражданскопроцесуалното право и други клонове на правото, широки познания в сравнителноправен аспект и несъмнена способност за самостоятелен научен анализ.

Всичко това ми дава основание да дам много висока положителна оценка на качествата на рецензирания труд и на докторанта, и да предложа на уважаемото Научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.6. „Право” (Граждански процес) на Делян Руменов Джуров – редовен докторант към Катедрата по гражданскоправни науки към Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

10.04. 2025 г.

Рецензент: проф. д-р Силви Чернев